

LUND UNIVERSITY

Lärrollen i det virtuella universitetet - rapport från ett seminarium i Vancouver, Kanada, april 1997

Persson, Anders

1997

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (1997). Lärrollen i det virtuella universitetet - rapport från ett seminarium i Vancouver, Kanada, april 1997.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Anders Persson

”Läraryrollen i det virtuella universitetet”

— rapport från ett seminarium i Vancouver, Kanada, april 1997

Som medlem i *Levande pedagogers sällskap* deltog jag, tillsammans med ett 20-tal andra svenskar från olika universitet och högskolor, i ett tredagars seminarium om läraryrollen i det virtuella universitetet. Seminariet hade förlagts till Vancouver i Kanada och bestod av föreläsningar av olika kanadensiska forskare, lärare och administratörer samt besök på olika universitet och utbildningsinstitutioner.

Kanada är ett till ytan mycket stort land, glest och ojämnt befolkat av ca 30 miljoner människor. Eftersom avstånden är stora har frågan om hur utbildning kan distribueras länge varit på dagordningen. I Kanada finns en gammal men levande distansutbildningskultur.

Vancouver är en stad belägen på Stilla-havskusten i södra Kanada. Med förorter har den strax under två miljoner invånare. Den är i sjudande tillväxt med stor asiatisk invandring. Jag besökte två universitet i Vancouver, University of British Columbia (UBC) och Simon Fraser University (SFU). UBC har ca 30.000 studenter och rankades nyligen på fjärde plats bland de kanadensiska universitet som har forskarutbildningar inom många ämnen inklusive medicin. I mätningen ingår både kvalitativa och kvantitativa aspekter samt rykte (se vidare *The Maclean's Guide to Canadian Universities 97*, Maclean Hunter Publishing 1997). SFU har omkring 20.000 studenter och rankas i nämnda mätning på första plats bland de universitet som har grundutbildningsprofil.

Utgångspunkter:

dekonstruktion av läraryrollen samt sociala relationer

Varje deltagare i seminariet fick på förhand redovisa vad det främst var som var intressant i temat ”läraryrollen i det virtuella universitetet”. Självt formulerade jag följande utgångspunkter:

”I rapporten *Nyfikenhet, kritiskt tänkande och kvalitet* (Lunds universitet: Utvärderingsenheten 1996) skriver jag bl a om universitetslärares roller och försöker tänka rollen inom ramen för en aktörsdimension (läraren eller läraren+studenten som subjekt) resp. en lärandedimension (betoning av lärarens utläring eller studentens inläring). Nedanstående figur utvecklas:

		Lärandedimensionen	
		Utlärning	Inläring
Aktörs- dimen- sionen	Läraren subjekt	Föreläsaren	Ingenjören
	Läraren och studenten subjekt	Handledaren	Processkötaren

Föreläsaren anser sig ha så mycket att förmedla att han blir undervisningens enda subjekt eller så tvingas han arbeta med så stor studentgrupp att det inte är meningsfullt att studenterna medagerar i själva undervisningen. Den lärare som huvudsakligen arbetar med föreläsningar har förmodligen inte reflekterat så mycket över hur studenterna lär sig, utan ägnar sig mest åt att lära ut. *Ingenjören* reflekterar över skillnaden mellan ut- och inläring och har förstått att en effektiv undervisning inte endast kan befatta sig med utläring, utan att även studenternas inläring måste planeras. Ingenjören är undervisningens subjekt och sköter också planläggningen av inläringen och lämnar mycket litet åt slumpen och studenterna. Varje undervisningsmoment — t ex föreläsningen, gruppövningen, litteraturstudierna och examinationen — placeras på förhand in i inläringssammanhanget, vilket i sin tur styrs av de mål läraren ställt upp för undervisningen. *Handledaren* ser studenterna som subjekt som får möjlighet att använda sig av honom som resurs. Studenterna frågar och läraren svarar, det är grundmönstret i den undervisning handledaren ger. Läraren ser sig alltså som en kunskapskälla men bryr sig inte om att försäkra sig om studenternas inläring. Den får de själva ta ansvar för. *Processkötaren* sätter igång och leder processer som syftar till att göra studenterna till medagerande i inläringen. Processen kan inte planeras i förväg, utan formas successivt av lärare och studenter. Läraren styr varsamt och låter bli att styra när processen verkar utvecklas inlärningsmässigt rimligt.

När det gäller informationsteknologiska tillämpningar i universitetsutbildningen tror jag att de i och för sig kan användas i samtliga ovanstående rollgestaltningar. Samtidigt antyder de experiment som nu pågår vid min institution (dels helt och hållet IT-baserad distansundervisning och dels "traditionell" undervisning kompletterad med informationsteknologiska inslag) och även andra som jag känner till, att de driver på vad som skulle kunna kallas en **dekonstruktion av lärarrollen**. IT kan då få oss att fundera över hur vi ska gestalta lärarrollen både så att studenterna blir subjekt i lärprocessen och hur vi som lärare kan försäkra oss om studenternas inläring. Detta är den ena frågan som jag skulle vilja fundera över vid seminariet om lärarrollen i det virtuella universitetet.

Den andra frågan har att göra med mitt sociologiska/socialpsykologiska intresse, närmare bestämt **de sociala relationerna i IT-undervisning**. Den obligatoriska kommentaren som jag får när jag nämner att vår IT-distanskurs alltigenom är en datornätverkscurs, dvs den kräver inga "fysiska sociala relationer", handlar om att man med en sådan kursuppläggning går miste

om riktiga sociala relationer ansikte mot ansikte. Vad jag skulle vilja fundera vidare på är hur viktigt det är med sådana relationer i universitetsundervisning? En annan näraliggande social relationskonsekvens har att göra med individen och gruppen. Universitetsstudier idag handlar bl a om att vara en i en studentmassa. Våra kurser organiseras ofta på ett sådant sätt att studenterna blir massindivider. I ett virtuellt universitet tycks det mig som om studenterna individualiseras: de går miste om fysiska sociala relationer men också om den individuella massexistensen. Vad detta får för pedagogiska konsekvenser skulle jag vilja fundera vidare kring. Kanske är det så att det vi går miste om när det gäller ansikte-mot-ansikte-relationer uppvägs av individualiseringen, vilken bättre än massexistensen bör kunna förenas med ett studentansvar för lärandet?"

Föreläsningar och studiebesök

Norman Wagner, tidigare ordförande för University of Calgary och f n ordförande för Corporate-Higher Education Forum (information om detta finns på "www.work.org"), inledde med att beskriva det paradigmskifte som kallas "informationssamhället": det innebär förändrade tankesätt, arbeten och sociala relationer. Det radikalt nya i informationssamhällets verklighet är emellertid att vara inkopplad (being connected).

Till skillnad från den kompetens som krävs i jägar- och samlarsamhället (att hitta), i jordbruks-samhället (att odla), i industrisamhället (att tillverka) menar Wagner att informationssamhället kräver en ny kompetens: att göra. Detta revolutionerar inte minst utbildningssystemet där "user as creator" håller på att bli det nya. Eftersom "informationssamhället" bygger på dels digitaliseringen av allt material och dels att det blir tillgängligt för alla till en låg kostnad, blir inte tillgången till kunskap problematiskt. Denna övergång sätter press på läroplaner och alla andra former av kontroll av utbildningsinnehåll, likaså på professioner som bygger på kontroll (monopolisering) av kunskap. User as creator ger upphov till nya former av relationer mellan dem som gör och använder kunskap (gränsen dem emellan blir med andra ord alltmer otydlig). Därmed blir frågorna om valid och giltig kunskap central. Frågan om vem som bestämmer vad som är sant får en helt ny aktualitet. Tidigare "institutionella filter" för att säkerställa vad som är sant och falskt blir ifrågasatta och frågan är vad som kommer i deras ställe.

Bernard Sheehan, ordförande för Technical University of British Columbia (Tech BC), presenterade hur han tänkte sig att detta universitet, ännu på planeringsstadiet, ska fungera.

Bakgrunden till universitetet är sammansatt (men liknar delvis bakgrunden till de nya högskolor som växer fram i Sverige för närvarande). Det handlar dels om en kraftig befolkningstillväxt i Vancouver-regionen, i synnerhet i åldrarna 18-24 år, dels om att ungdomsarbetslösheten är stor. Men det handlar också om föreställningar om att dels den "nya ekonomin" kräver en ny sorts kompetens och att dels det "nya globala samhället" kräver en stor grad av flexibilitet.

Tech BC tänks distribuera kunskap i ett sk ”networked society”. Därför byggs två parallella strukturer in i universitetet: en struktur med realkurser (traditionella universitetskurser) och en med virtuella kurser (datornätverksdistribuerade kurser). Man tänker sig att det virtuella universitetet ska vara rumsberoende — studenterna ska inte behöva förflytta sig rumsligt för att kunna följa kurserna — och tidsberoende — studenterna ska kunna följa kurserna enligt en individualiserad tidsordning — och följaktligen utvecklingsberoende — till följd av tidsberoendet ska studenterna själva kunna bestämma den arbetsinsats de lägger ned för att klara kursen, varför studenter med olika förkunskaper och utvecklingsnivåer antas smidigare kunna följa samma kurs.

Mitt första intryck av dessa mer generella utläggningar om universitetsutvecklingen i Kanada är att universitetsutbildningen nu utvecklas inom ramen för ett oförblommerat kommersiellt intresse. Inom denna ram är dock utvecklingen synnerligen motsägelsefull: för att rättfärdiga satsningarna på nya universitet och på utbyggnad av gamla förankrar man sig i den lokala ekonomiska utvecklingen, samtidigt som man tar i anspråk ”globala” distributionsformer av utbildning (Internet är ju inte globalt i egentlig mening). Den nya universitetsutbildningsretoriken förefaller helt enkelt bygga på en motsägelsefull sammanfogning av det lokala och det globala. Om ett nytt universitet endast skulle bidra till behoven hos en lokal ekonomi och arbetsmarknad finns inte mycket mening i den globala distributionsform som Internet utgör. Sådan distribution förutsätter att intresset för utbildningsinnehållet är globalt, alltså kan innehållet inte endast spegla lokalt näringsliv, lokal arbetsmarknad och lokal ekonomi.

Möjligen kan motsättningen upplösas om man tänker sig att den globala distributionsformen används för att distribuera utbildning från det globala utbildningssystemets centra till dess periferi: alltså från t ex Harvard, MIT och Berkley till Vancouver, Lund, Bergen och Ronneby. Perifer universitet blir då endast konsumenter av kurser producerade i centrum. Mycket av den utveckling som beskrevs vid seminariet i Vancouver handlade de facto om hur man ska lösa problemen med access och finansiering i ett distributionssystem från centrum till periferi. Här nämndes t ex ett initiativ från ett antal guvernörer i USA som går i denna riktning (se Western Virtual University ”www.westgov.org”) och planer från studenter att starta ett eget universitet, vilket helt skulle bygga på rekommenderade virtuella kurser.

Spänningen mellan lokala ekonomiska intressen och globalt utbildningsinnehåll och global distributionsform liknar det forskningspolitikens moment 22 som Sverker Sörlin beskrivit: ”...man vill nyskapa lokalt, men ny kunskap uppstår globalt, i nätverk för vetenskaplig kommunikation och innovationsspridning. Det gör att staterna livligt uppmuntrar internationellt samarbete men samtidigt försöker styra tillämpningar och tillverkning till det egna landet.” (Sverker Sörlin, *Universiteten som drivkrafter*, SNS Förlag 1996, s 39).

(När jag går runt på det antropologiska museet på University of British Columbia och tittar på lämningar efter en 10.000-årig indiankultur drabbas jag av insikten att det enda sätt som vi kanske kommer att kunna rädda universitetets 1000-åriga särart är att göra det till ett slags det kritiska tänkandets museum. Att hålla fast vid universitetets idé kan komma att bli som att bevara ett kulturarv i ett hav av kommersialiserad utbildning.)

Till del bekräftades dessa farhågor av Peter Liddell, verksam vid University of Victoria, när han i sin föreläsning beskrev motsättningen mellan humanism och kapitalism i lärandets utveckling. En slutsats som jag drog av hans framställning var att det virtuella universitetet inte endast innebär en tids-, rums- och utvecklingsoberoende utbildning, utan också ett slags vision av en kontextoberoende utbildning, ja en kontextoberoende kunskap.

I en videokonferens fick vi möjlighet att ta del av hur Derrick de Kerckhove, vid McLuhan Centre for Culture and Technology, University of Toronto, föreställer sig det virtuella universitetet. Han skisserade snabbt och fascinerande utvecklingen från muntligt traderande, över boken till IT med utgångspunkt i respektive mediums "connectivity". I sammanfattning beskrev de Kerckhove boken som en form av privatisering av tankar, medan Internet avprivatiserar genom att öka graden av "connectiveness". Internet sätter också press på "the broadcast mode of teaching" och ger möjlighet för en betydligt mer aktiv relation mellan lärare och student. de Kerckhove demonstrerade också en rad interaktiva redskap som kan användas i Internet-distribuerad utbildning.

(Vaknar på natten och slår på TVn. Efter en stund kommer Netscapes reklam där det centrala ordet är "connectivity"...)

Vi besökte också två institutioner som arbetar konkret med att distribuera utbildning via Internet. Open Learning Agency är ett självständigt institut som sedan 30 år har ägnat sig åt traditionell distansutbildning. Här finns allt från vanlig grundskoleutbildning, över arbetsplatsutbildning till Open University. Under senare tid har man börjat använda Internet för att distribuera utbildning, jämsides med gamla korrespondenskurser och TV-kurser. Intrycket av denna verksamhet är densamma som man får vid mötet med svenska institutioner med lång distansutbildningstradition: de avdramatiserar IT för att kunna hålla fast vid sina gamla distansmetoder och bidrar därmed inte till deras förnyelse.

Simon Fraser University ingår tillsammans med 29 andra kanadensiska universitet och en rad företag i ett sk Telelearning Network of Centres of Excellence (www.telelearn.ca). Syftet med detta samarbete är att samordna forskning, utveckling och utvärdering av nya distributionsformer av utbildning. En av nätverkets medarbetare, Tom Calvert, demonstrerade en Internet-base-

rad kurs som ges av Simon Fraser University. Till sin uppläggnig liknande den vår egen IT-distanskurs. Man hade också utvecklat ett eget datorprogram, kallad Virtual-U, för kursen.

Det jag främst fäste mig vid var emellertid att man hade undersökt hur interaktionen påverkas inom IT-kurser. Man hade då funnit att studenternas aktivitet höjdes markant i dessa kurser: medan vanliga kurser i många fall fungerar som scener för ett litet antal storpratare och ett större antal tysta statister, var resultatet inom IT-kurser att alla yttrade sig (genom att skriva).

Seminarier avslutades med en sammanfattning av John Kirkness, vid Centre for Policy Studies in Education, UBC. John utgick från nät-metaforen i sina resonemang och menade att ett spindelnäts funktion "är att fånga upp föda till den som sitter i dess mitt (eller har spunnit det)". Hans fråga vem som sitter i datornätets mitt är värd att fundera över. Kanske är det så att nätet saknar centrum men att starka ekonomiska krafter för närvarande investerar stora resurser för att placera sig i dess mitt?

Dekonstruktion och relationer

Mycket av det som framkom i Vancouver tyder på att IT-tillämpningar medverkar till en dekonstruktion av universitetsläraryrollen. Här kan nämnas Wagners resonemang om "user as creator" som innebär att studenten får en mer uttalad roll som medaktör i läroprocessen. Detta sätter press på den traditionella universitetsläraryrollen, på "the broadcast mode of teaching" för att använda de Kerckhoves begrepp.

Farhågor om en destruktion av läraryrollen aktualiserades också på Vancouver-seminariet. En del menar helt enkelt att läraren blir överflödig i och med vissa IT-tillämpningar.

Hur IT påverkar sociala relationer diskuterades också. Här pågår dels en teknisk utveckling som de Kerckhove i Toronto illustrerade för att täcka upp det f2f-bortfall som Internet-distribuerade kurser innebär. Han demonstrerade olika interaktiva instrument som på olika sätt kopierar f2f-relationer.

Utvärderingar vid Simon Fraser University visar, som nämnts, att bortfallet av den verkliga gruppnärvaron pedagogiskt sett kan vara en tillgång.